

یادداشت های سفر

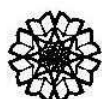
پروفسور محمد حسن گنجی

سفرهای انگلستان، لندن، پاریس، ژنو، رم، بیروت، کراچی، هند، علیگره، رانگون

باندانگ، هنگ کنگ، ژاپن و استرالیا

در سال های ۱۳۲۹ تا ۱۳۴۱ شمسی

به کوشش غلامرضا حاجی

مرکز اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
گیتاشناسی
WWW.GITASHENASTI.COM

دنیای بی‌انگهی کتاب

سرشناسه	:	گنجی، محمد حسن، ۱۲۹۱ - ۱۳۹۱.
عنوان و نام پدیدآور	:	یادداشت‌های سفر پروفیسور محمد حسن گنجی: سفرهای آنکارا، لندن پاریس، ژنو، رم، بیروت، کراچی، .../ به کوشش غلامرضا سحاب.
مشخصات نشر	:	تهران: دنیای جغرافیای سحاب: موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۱۸۴ ص: مصور: ۲۲×۲۹ س.م.
شابک	:	978-600-93263-2-7: ۲۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	گنجی، محمد حسن، ۱۲۹۱ - ۱۳۹۱ -- سفرها
موضوع	:	گنجی، محمد حسن، ۱۲۹۱ -- -- خاطرات.
موضوع	:	جغرافیدانان -- ایران -- سفرها
موضوع	:	Geographers -- Iran -- Travel
شناسه افزوده	:	سحاب، غلامرضا، ۱۳۲۷ - ، گردآورنده
رده بندی کنگره	:	G۶۹ / گ۹۳ ۱۳۹۵
رده بندی دیویی	:	۹۱۰/۹۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۳۷۳۳۶

یادداشت‌های سفر

مؤلف پروفیسور محمد حسن گنجی
 به کوشش غلامرضا سحاب
 مجری طرح نیما سحاب
 طراحی و صفحه آرایی مهین طاهری نیا (سحاب)، سعید ناظری
 طراحی جلد غلامرضا سحاب
 نمایه، تنظیم و آرشيو سيد مهدي آقامحمدباقر
 اغلب عکس‌ها به وسیله آقای دکتر گنجی غیر از چند مورد، در لحظه ثبت خاطره گرفته شده است.

ناشر دنیای جغرافیای سحاب و موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی

چاپ و صحافی هامون

شمارگان ۱۰۰۰ جلد

چاپ اول - خرداد ماه ۱۳۹۵

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۶۳-۲-۷

قیمت ۲۵ هزار تومان

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشرین محفوظ است

نشانی دفتر دنیای جغرافیای سحاب: خیابان دکتر علی شریعتی، بالاتر از ظفر، خیابان آبان، پلاک ۸

تلفن ۲۶۷۵۰۰۴۸ - ۲۶۷۵۰۰۴۶ ایمیل gholamrezasahab@yahoo.com

نشانی دفتر موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی: تهران میدان هفت تیر، ابتدای خیابان کریم خان، شماره ۱۷

تلفن ۸۸۳۴۲۳۷۸ - ۸۲ ایمیل info@gitashenasi.com

فهرست

۷	پیشگفتار
۹	دییاجه
۱۰	یادداشت
۱۲	سرآغاز
۱۳	لندن، پاریس، زنو و روم - مرداد تا مهر ماه ۱۳۲۹ - ۱۹۵۰م
۴۵	استرالیا - مهر و آبان ماه ۱۳۳۵ش - ۱۹۵۶م
۶۳	هند (علیگره) - دی ماه ۱۳۳۵ش - ۱۹۵۶م
۸۳	آنکارا - خرداد ماه ۱۳۳۸ش - ۱۹۵۹م
۹۱	رانگون، کراچی و بیروت - آبان ماه ۱۳۳۸ش - ۱۹۵۹م
۱۰۵	اروپا - دی ماه ۱۳۳۷ش - ۱۹۵۹م
۱۱۹	آنکارا - آبان ماه ۱۳۳۹ش - ۱۹۶۰م
۱۲۷	لندن و اروپا - آذرماه ۱۳۳۹ش - ۱۹۶۰م
۱۳۷	آنکارا - فروردین ۱۳۴۰ش - ۱۹۶۱م
۱۴۳	خاور دور، بانکوک، هنگ کنگ و زاین - پاییز ۱۳۴۱ش - ۱۹۶۲م
۱۷۱	نمایه فارسی
۱۸۱	نمایه لاتین

عناوین یادداشت‌های سفر به ترتیب سال

جلد اول

- ۱- لندن، پاریس، ژنو، رم - مرداد تا بهمن ماه ۱۳۲۹
- ۲- استرالیا - مهر و آبان ماه ۱۳۳۵
- ۳- هند، علیگره - دی ماه ۱۳۳۵
- ۴- اروپا - دی ماه ۱۳۳۷
- ۵- آنکارا - خرداد ماه ۱۳۳۸
- ۶- رانگون، کراچی، بیروت - آبان ماه ۱۳۳۸
- ۷- آنکارا - آبان ماه ۱۳۳۹
- ۸- لندن و اروپا - آذر ماه ۱۳۳۹
- ۹- آنکارا - فروردین ماه ۱۳۴۰
- ۱۰- خاور دور، بانکوک، هنگ کنگ و ژاپن - مهر ماه ۱۳۴۱
- ۲۳- شیخ نشینان خلیج فارس - فروردین ماه ۱۳۵۰
- ۲۴- لندن - دی ماه ۱۳۵۰
- ۲۵- کانادا - مرداد ماه ۱۳۵۱
- ۲۶- مالزی، سنگاپور و تایلند - شهریور ماه ۱۳۵۱
- ۲۷- ژنو - آذر ماه ۱۳۵۱
- ۲۸- فنلاند و اروپا - مرداد ماه ۱۳۵۲
- ۲۹- هنگ کنگ - مهر ماه ۱۳۵۲
- ۳۰- هندوستان - آذر ماه ۱۳۵۳
- ۱۱- آمریکا، انگلستان - اسفند ماه ۱۳۵۳ و فروردین ماه ۱۳۵۴
- ۳۲- آمریکا، انگلستان - آبان ماه ۱۳۵۴
- ۳۳- عتبات عالیات - بهمن ماه ۱۳۵۵
- ۳۴- فرانسه و یونان - اردیبهشت و شهریور ماه ۱۳۵۶
- ۳۵- چین و هنگ کنگ - مرداد و شهریور ماه ۱۳۵۷
- ۳۶- ژنو - مهر و آبان ماه ۱۳۶۳
- ۳۷- کانادا - مرداد ماه ۱۳۶۶
- ۳۸- آلمان و انگلستان - مرداد و شهریور ماه ۱۳۶۸
- ۳۹- آلمان - اسفند ماه ۱۳۶۹
- ۴۰- آنکارا - مرداد ماه ۱۳۷۰
- ۴۱- سوئیس و انگلستان - آبان و آذر ماه ۱۳۷۰
- ۴۲- انگلستان - فروردین ۱۳۷۷
- ۴۳- کره جنوبی - ۱۳۷۹
- ۴۴- انگلستان - مهر ماه ۱۳۸۱
- ۴۵- فرانسه - فروردین ماه ۱۳۸۸
- ۴۶- لندن - شهریور ماه ۱۳۸۸

عناوین سفرنامه‌های در دست چاپ

- ۱۱- ژنو - فروردین ماه ۱۳۴۲
- ۱۲- آنکارا - آبان ماه ۱۳۴۲
- ۱۳- اروپا و آمریکا - تیر ماه ۱۳۴۳
- ۱۴- اروپا - مرداد ماه ۱۳۴۴
- ۱۵- سوئیس، چک اسلواکی، شوروی - خرداد ماه ۱۳۴۵
- ۱۶- ژنو، پاریس، لندن و مونترال - فروردین ماه ۱۳۴۶
- ۱۷- ژنو، اسپانیا، سوئیس، انگلستان و بلژیک - خرداد ماه ۱۳۴۷
- ۱۸- پاکستان - مهر ماه ۱۳۴۷
- ۱۹- هندوستان - آذر ماه ۱۳۴۷
- ۲۰- هنگ کنگ، ژاپن و تایلند - تیر و مرداد ماه ۱۳۴۹
- ۲۱- سوئیس و فرانسه - مهر ماه ۱۳۴۹
- ۲۲- ژنو - فروردین ماه ۱۳۵۰

پیش گفتار

در مقدمه ای که بر جلد اول از این سری انتشارات تحت عنوان "مرد جهانی از بیرجند" - خاطرات ایام تحصیل دکتر محمد حسن گنجی" در پائیز ۱۳۸۹ نوشته بودم بطور کلی اشاره به زمان و مقتضیات انتشار آن کتاب بعمل آمده است ولی از آنجائی که بسیاری از خوانندگان عزیز ممکن است از وجود کتاب فوق الذکر بی اطلاع مانده و یا آن را نخوانده باشند در این مختصر یادآور می شوم که من به توصیه و راهنمایی یکی از معلمین دانشمند و دور اندیش خود در مدرسه شوکتیه بیرجند از اوآن نوجوانی تحصیل در آن مدرسه، عادت کرده بودم که هرروز وقایع و حوادث مهم روزانه را یادداشت کنم و هم اکنون یادداشت های پراکنده ای درباره آن زمان ها یعنی سال های دهه اول قرن حاضر در کتابخانه من بسیار دیده می شود ولی از سال های ۱۳۲۰ به بعد که با تقویم های جدید و سرسیدهای بانکی آشنا شدم یادداشت های خود را روزانه در صفحات آنها می نوشتم که اکنون حدود ۷۰ جلد از آن نوع در کتابخانه ام وجود دارد. و به کمک همان مجلدات است که توانستم کتاب عظیم "جغرافیا در ایران از دارالفنون تا انقلاب اسلامی" را در سال ۳۶۷ و "مرد جهانی از بیرجند" را سال گذشته منتشر سازم و این کتاب اخیر در صور تقریبی تهیه شده بود که مورد استقبال و تحسین بسیاری از منتقدین قرار گرفت و بعضی آن را روش نوینی در بیوگرافی نویسی دانستند (اطلاعات).

در همان مقدمه هم چنین یاد آورنده ام که از برکت هواشناسی در ایران و دانش عمومی آن در جهان که بنیانگذار اولی و مبلغ دومی بوده ام توانستم در سال هازم اول تاسیس هواشناسی (۱۳۳۵-۱۳۴۷) با وجود مشکلات فراوان دولت های وقت مسافرت های زیادی به کشورهای سه قاره آسیا، اروپا و آمریکای شمالی بعمل آوردم که تقریباً تمام آن مسافرت ها به خاطر ماموریت های دولتی و علمی یا مشارکت افراد در ک گروه ها، سمینار و یوم ها و همایش های علمی در باره جغرافیا یا هواشناسی و اقلیم شناسی صورت می پذیرفت.

من در تمام این مسافرت ها که تعداد آنها از ۵۰ تجاوز می کند یادداشت های روزانه خود را برای هر مسافرت در جزوه یا کتابچه جداگانه ای می نوشتم و اکنون ۴۶ جزوه مختلف از ۱۰ تا ۱۵۰ صفحه تا ۱۰۰۰ صفحه در باره این مسافرت ها موجود دارم در این مسافرت علاوه بر انجام ماموریتی که به خاطر آن انجام می شد مانند مسافرت های ترکیه در رابطه با پیمان مرکزی (سنتو) آنچه می دانستم یا مشاهده می کردم درباره شرایط جغرافیائی کشور مقصد می نوشتم.

از دانشگاه ها و موسسات علمی و فنی و از مناظر تاریخی دیدار بعمل می آوردم با شخصیت های جهانی ملاقات و گاهی مصاحبه می کردم که همه را در جزوه های مربوط یادداشت می کردم. گذشته از این وضع زندگی خراب را از لحاظ رفت و آمدها و خورد و خوراک های روزانه یادداشت می کردم که از نظر شرح زندگی و وضع علمی یک استاد دانشگاه یا یک مدیر و رئیس مسئول دولتی در سال های قبل از انقلاب اسلامی خواندن آن برای بعضی از خوانندگان خالی از اهمیت و لطف نخواهد بود.

در مقدمه کتاب "مرد جهانی از بیرجند" تصریح شده که فکر زنده کردن این یادداشت ها در ذهن من موقعی قوت گرفت که همکاران دانشگاهی مخصوصاً در دانشگاه شهید بهشتی همین که از وجود آنها اطلاع پیدا کردند مرا به بازنگری و انتشار آنها تشویق کردند و در نتیجه همان تشویق ها بودند که کتاب "پسان رود" به وسیله نویسنده چیره دست معاصر امیر حاج صادقی و کتاب "مرد جهانی از بیرجند" بر اساس همین یادداشت ها تدوین و منتشر شد.

اکنون به تشویق همان دوستان و با همکاری همان عزیزان است که مصمم هستم اصل یادداشت ها را که همه در زمان های گذشته نوشته شده به همان صورت و بدون کمترین دخالتی جز حذف پاره ای مطالب که در اجتماع فعلی پسندیده نیست منتشر سازم ولی در این اقدام چند هدف دیگر هم دارم از جمله دانش افزائی یعنی فراهم ساختن اطلاعاتی درباره گذشته های اقوام و دولتی که امروز به صورتهای دیگر تحول پیدا کرده اند و نیز فراهم کردن زمینه برای مقایسه وضع امروز کشورمان با وضع ایام قبل

از انقلاب اسلامی و از همه این‌ها مهم‌تر به خاطر اینکه این یادداشت‌ها درسی باشد برای جوانان ما که بدانند پدران و مادران آنان در چه شرایطی زندگی می‌کرده‌اند.

این یادداشت‌های مسافرت به ترتیب زمانی که مسافرت‌ها به وقوع پیوسته قرار داده شده و چنین است که جلد حاضر مربوط به سفرهای انگلستان، استرالیا، هندوستان، خاور دور، ژاپن، ترکیه و بیرمانی که در سال‌های ۱۳۲۹ تا ۱۳۴۱ شمسی به وقوع پیوسته تخصیص داده شده است و از آنجائی که سیستم تدوین و تنظیم و ارائه مطالب و جایگزینی عکس‌ها و قطع کتاب "مرد جهانی از بیرجند" مورد قبول و تحسین خوانندگان واقع شده کتاب فعلی هم بر همان سیاق صورت پذیرفته است به این معنی که خانم رحیمی منشی سابق موسسه جغرافیائی و کارتوگرافی سحاب زحمت خواندن دستخط‌ها و انتقال آن به کامپیوتر را عهده دار بوده و دوست دانشمندم غلامرضا سحاب و همسر مهربانش سرکار خانم مهین طاهری نیا لطف کرده تدوین و تنظیم و فصل‌بندی و صفحه‌آرایی و انتخاب عکس‌های مناسب از میان صدها عکس بر عهده داشته‌اند و آقای سعید بختیاری مدیر محترم موسسه گیتاشناسی مانند همیشه موجبات تسهیل تمام خدمات جانبی را فراهم ساخته است که بدینوسیله مراتب سپاس و امتنان خود را به همه آنها تقدیم می‌کنم.

در اینجا لازم است از ریاست و اولیای محترم دانشگاه بیرجند تشکر و قدردانی شود و امیدوارم خداوند متعال به من توفیق عنایت فرماید تا بتوانم همراه آنها کمک‌های معنوی ثمر بخش بیشتری به اعتلای مقام دانشگاه بیرجند ابراز نمایم.

دوستان دانشمندم جنابان حسن ابطحی راد و جناب آقای دکتر محمد حسین ضیاء توانا که زحمت ویرایش و اصلاح متن کتاب را با صبر و حوصله و وسواسی باور نکردنی انجام داده و همچنین با یاری و پیگیری جناب آقای دکتر کیانوش کیانی هفت لنگ توانستم تنظیم سفرنامه ۱۸ به "مادر برسانم تشکر و قدردانی می‌کنم.

در پایان ضروری می‌دانم از همسر عیدۀ غنیفۀ جوادزاده که در طول قریب ۷۰ سال زندگی مشترک گرفتاری‌ها و ناراحتی‌ها و فقر محسوس مادی مرا با صبر و حوصله تحمل کرد به نیکی یاد کنم و شادی روان‌آورا از قادر متعال مسئلت دارم.

محمد حسن گنجی

استاد ممتاز دانشگاه تهران

تهران تیرماه ۱۳۹۰

کتابی که پیش رو دارید، مجموعه‌ای از یادداشت‌های سفرهای دکتر محمد حسن گنجی است. او بنیانگذار جغرافیای نوین و بنیانگذار علم هواشناسی در ایران بود. یک قرن زندگی کرد و تمامی زندگی او در سفرهایی سپری شد که یا به قصد تحصیل و یا به قصد تحقیق و پژوهش به سرزمین‌های مختلف انجام می‌شد. برای یک مرد جغرافیا، غیر از این ممکن نیست. جغرافیای زندگی او هرگز در محل زندگی محدود نشد. او در هر سفر، هر آنچه را که می‌دید و می‌شنید و حس می‌کرد و تجربه می‌کرد، در ساعت‌هایی که از تحقیق و پژوهش و تدریس‌هایی می‌یافت در دفترچه‌ای ثبت و ضبط می‌کرد تا شاید روزی تورو در آنها یادآور لحظات تلخ و شیرین رنج‌ها و مرارت‌های یک دانشمند باشد و یا تجربه‌ای ارزنده برای دیگران و یا راهی روشن برای آیندگان.

در لابه لای این یادداشت‌ها نکات قابل توجهی وجود دارد. یادداشت‌های سفرهای او حاوی زندگی شخصی‌اش، استراحت و اوقات فراغت، گشت و گذار و خرید کردن و مریضخانه رفتن و ... است.

علاوه بر این، این مجموعه یادداشت، تصویری روشن از زندگی اجتماعی مردمی را به نمایش می‌گذارد که در آن عصر و آن دوره، مقارن با حیات استاد زندگی کرده‌اند. معیشت و اقتصاد، روابط اجتماعی متقابل، خواسته‌ها و نیازها، امکانات و توانایی‌های فردی و جمعی و روح حاکم بر زندگی جاری مردم در لابه لای این یادداشت‌ها، قابل استخراج است. این کتاب نه خاطرات شخصی سفرهای یک دانشمند، بلکه روزنگاری از سفرهای یک انسان کنجکاو و دقیق است که هرچه را می‌دیده و می‌شنیده به ثبت رسانده است.

در میان این دستنوشته‌ها، به دقت هم نگاشته شده‌اند، اوضاع سیاسی حاکم بر جهان هم قابل جست‌وجو و کنکاش است. دکتر گنجی در این خاطرات سراسر به نکاتی اشاره دارد که می‌تواند بر دانستنی‌هایی از تاریخ سفر و گردشگری هم تأثیرگذار باشد. چگونگی مسافرت، نرخ بلیت، نوع پروازها، اقامت، اما ... جریخی کشور مقصد و جاذبه‌های آن، همه و همه با ظرافت و دقت ثبت شده‌اند.

این مجموعه یادداشت در نهایت به وسیلهٔ دوستان و همکاران دکتر گنجی گردآوری شد تا گنجینه‌ای شود از خاطرات زندگی شخصی یک دانشمند بزرگ و اینکه او که بود و چگونه زندگی کرد.

دکتر محمد حسن گنجی از مرداد ۱۳۲۹ تا فروردین ۱۳۸۸ مسی مجموعه ۴۶ سفر خارجی داشته است. به همراه مجموعه یادداشت‌های به جا مانده از او، عکس‌هایی هم وجود دارد که به عکس‌های تاریخی او عکاسی شده‌اند. بواقع دکتر گنجی کار ثبت خاطرات سفر خود را شخصا و با دقتی ستودنی پی‌گیری می‌کرده‌اند.

من، افتخار آن را داشتم که در تمامی مراحل تنظیم این خاطرات در جلسات بایستی که در منزل ایشان برگزار می‌شد، یار و همراه ایشان باشم. برای انتشار این مجموعه کتاب، هفته‌ای دوبار جلسه داشتیم و از این رو، به تدریج به تدریج به انتشار مجموعه یادداشت‌های سفر به من سپرده شد. قرار شد تا خاطرات هر ۱۰ سفر در یک کتاب منتشر شود و در نهایت ۴ جلد شامل ۴۶ سفر سفرنامه کتاب به عنوان یادداشت سفرهای دکتر محمد حسن گنجی منتشر شود. جلد نخست این مجموعه کتاب که پیش روی شماست، با نظارت کامل دکتر محمد حسن گنجی آماده شده است اما متأسفانه عمر ایشان یاری نکرد تا کار به اتمام برسد.

دکتر محمد حسن گنجی در ۲۹ تیر ماه سال ۱۳۹۱ و در صد سالگی از دنیا رخت بر بست. پس از فوت در سلامت کامل به سر می‌برد اما یک هفته پیش از اینکه قرار گذاشته بود تا مقدمه نویسی کتاب را آغاز کند از دنیا رفت. پس از درگذشت این استاد فرزانه، کار تا مدتی متوقف ماند اما مجدداً ویرایش نهایی و تنظیم صفحات صورت گرفت تا احیاناً خطاهای غیر قابل پیش‌بینی هم برطرف شود. موسسه گیتا شناسی و دنیای جغرافیای سحاب که پیش از این، کتاب "مرد جهانی از بیرجند"، با نگاه به "خاطرات ایام تحصیل دکتر محمد حسن گنجی" منتشر کرده است هم اکنون جلد نخست این مجموعه کتاب را تقدیم حضور شما بزرگواران می‌کند.

در اینجا لازم می‌دانم از زحمات جناب آقای عزیز رضایی خواهر زاده دکتر گنجی و همسر گرامیشان که پیوسته همراه و همگام او بوده و پس از درگذشت استاد با برپایی مراسم مختلف در تهران و بیرجند یاد ایشان را گرامی داشتند تشکر و قدردانی کنم و همچنین از هنرمند وارسته استاد منوچهر مشیری که از زندگی دکتر گنجی در زمان حیات ایشان دو فیلم مستند و ارزشمند به نام‌های "آخرین باران سال" و "صد سالگی" با بهترین کیفیت کارگردانی نموده و تصویر دکتر گنجی را به یادگار گذاشته‌اند تشکر می‌کنم. از آقای دکتر جواد مکانیکی که پیگیر انتشار این کتاب و سایر مجلدات بعدی آن هم هستند قدردانی و از انجمن بیرجندپها که آقای دکتر گنجی از پایه‌گذاران آن بوده‌اند و پیوسته نام و یاد او را در خاطره‌ها زنده نگه داشتند هم تشکر می‌کنم.

یادداشت

دکتر محمدحسن گنجی که به حق او را پدر علم جغرافیای نوین ایران لقب داده اند، در خرداد ماه ۱۲۹۱ در بیرجند دیده به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی و متوسطه خود را در مدرسه شوکتیه بیرجند گذراند و تحصیلات عالیه خود را در مقطع لیسانس، در تهران در دارالمعلمین عالی در رشته تاریخ و جغرافیا در سال ۱۳۱۲ به پایان رساند. در همان سال در آزمون اعزام دانشجو به خارج شرکت کرد و رتبه اول را به دست آورد و برای ادامه تحصیل در دانشگاه ویکتوریای منچستر، رهسپار انگلستان شد و در سال ۱۳۱۷ موفق به دریافت مدرک فوق لیسانس در رشته جغرافیا گردید.

بازگشت او به ایران فرصتی استثنایی برای دانشگاه نوپای تهران بود تا وی و تنی چند از همکارانش گروه جغرافیای دانشگاه تهران را با دیدگاهی علمی راه اندازی کنند. او تا سال ۱۳۳۱ با رتبه دبیری در دانشگاه تهران به تدریس جغرافیا پرداخت و در شهریور همان سال با استعاده از فرصت مطالعاتی به آمریکا رفت و در دانشگاه کلارک ثبت نام و در سال ۱۳۳۳ از پایان نامه دکترای خود، موضوع آب و هوای ایران، دفاع کرد و به دریافت درجه دکترا در جغرافیا نایل آمد. بازگشت او به ایران مقارن با بحث و بررسی درباره راه اندازی تشکلات هواشناسی در ایران بود، که در آن زمان با افزایش پروازها و گسترش فرودگاههای کشور، تأسیس آن ضروری می نمود، هرچند کسی که دانش برپایی و مدیریت چنین سازمانی را در ایران داشته باشد، شناخته شده نبود. تا آنکه دبیر کل سازمان هواشناسی، دکتر محمد حسن گنجی را که هنوز به ایران نرسیده بود به منظور برپایی سازمان هواشناسی به مقام ایران پیشنهاد کرد. با برپایی سازمان هواشناسی در ایران توسط دکتر محمدحسن گنجی، پیشرفتهای جهش وار این سازمان در ایران مورد توجه سازمان جهانی هواشناسی قرار گرفت. از این رو دبیر کل سازمان هواشناسی جهانی وی را به سمت رئیس هواشناسی منطقه آسیا برگزید.

دکتر محمدحسن گنجی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۶ در سمت مدیر کل سازمان هواشناسی کشور خدمت و در این مدت دهها کارشناس نخبه هواشناسی تربیت کرد. او برای مدتی در سالهای ۱۳۴۱-۱۳۴۸ در سمت معاون مالی و اداری دانشگاه تهران به خدمت پرداخت و در سالهای میان ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۳ مدیر گروه جغرافیا دانشگاه تهران بود. او در سال ۱۳۵۲، انجمن جغرافیدانان ایران را بنیاد نهاد و تا سال ۱۳۵۷ ریاست آنرا عهده دار بود؛ همچنین در سالهای ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۴ ریاست دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران را برعهده داشت و در سال ۱۳۵۵ به درجه استادی ممتاز ارتقا یافت و در همان سال از خدمت دانشگاهی بازنشسته شد؛ اما دیری نپایید که در سفند همان سال مأموریت یافت تا دانشگاه بیرجند را تأسیس نماید. او که این کار را فرصتی برای ادای دین به مدرسه شدت تلقی میکرد، با طیب خاطر این مأموریت را پذیرفت.

مسئولیتهای دکتر محمد حسن گنجی در سالهای پیش از انقلاب اسلامی به گفته دوستان و همکاران نزدیکش او را به یکی از اندک شمار تکنوکراتهای ایرانی بدل ساخته بود که مجهز به دانش روز جهان بودند. اما این مسئولیتها که نیاز به برقراری ارتباط با برخی از سران حکومتی در رژیم سابق داشت، موجب پدید آمدن برخی بدگمانیها در اوایل انقلاب نسبت به او شده بود و باعث گشت تا محیط های علمی کشور از وجود وی بی بهره مانند. لیکن دیری نپایید که این بدگمانیها رنگ باخت و مراکز علمی کشور رفته رفته برای بهره گیری از دانش و تجربه هایش او را دعوت به همکاری نمودند.

با آغاز جنگ تحمیلی، او مشتاقانه با ستاد مرکزی سپاه پاسداران، برای ایجاد بخش کارتوگرافی به منظور ترسیم نقشه های مورد نیاز از مناطق جنگی همکاری نمود. در سالهای پس از پیروزی انقلاب، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی نخستین مرکز علمی بود که رسماً از او در سال ۱۳۶۴ دعوت به همکاری کرد و دکتر محمدحسن گنجی از آن تاریخ تا پایان عمر، در سمت های عضو هیئت علمی، عضو، و مشاور عالی بخش جغرافیا در آن مرکز به کار علمی اشتغال داشت.

همچنین وی از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ مشاور سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح کشور بود و از سال ۱۳۷۳ تا ۱۳۹۱ به عنوان

مشاور با دانشکده علوم زمین در دانشگاه شهید بهشتی همکاری داشت. دکتر محمدحسن گنجی در طول سالها خدمات علمی در مراکز دانشگاهی و دیگر مراکز علمی کشور، مفتخر به دریافت ۶۳ تقدیرنامه و جایزه از سازمانها و نهادهای علمی داخلی و خارجی گشته بود. دریافت جایزه ویژه دانشمند برگزیده سال ۲۰۰۱ جهان در زمینه هواشناسی، دریافت جایزه چهره ماندگار در سال ۱۳۸۳، دریافت نشان درجه یک دانش در سال ۱۳۹۰ از مهمترین این جایزه ها است. همچنین وی در سال ۲۰۰۰ در بیست و یکمین نشست اتحادیه جهانی جغرافیایی که در شهر سنول کره جنوبی برگزار شد، به عنوان یکی از ۱۵ جغرافیدان برجسته جهان در سده ۲۰ میلادی شناخته شد.

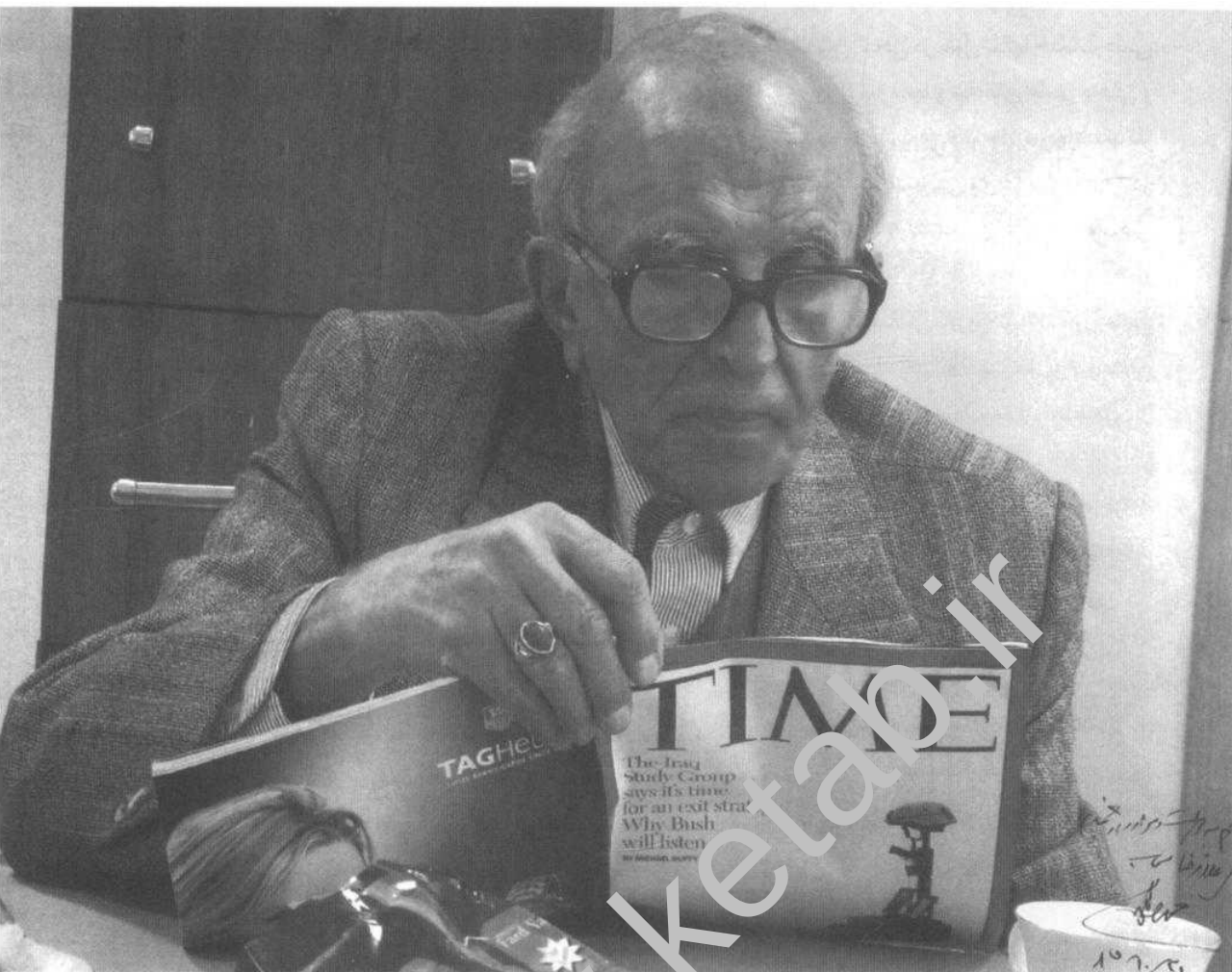
دکتر محمدحسن گنجی در طول ۲۷ سال همکاری پرتنوع با مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، افزون بر راهنمایی علمی بسیاری از مشتاقان دانش، ۴۵ مقاله تألیف کرد و ۲۷ مقاله را به قصد ویرایش علمی از نظر گذراند. به سبب همین پیوستگی طولانی مدت، خانواده او کتابخانه، اسناد و یاداشتهای ارزشمند ایشان را به آن مرکز اهدا کردند. این مجموعه ارزشمند بزودی در مکانی مشخص و متناسب مستقر و برای استفاده پژوهشگران آماده خواهد شد.

اینک مایه بسی خرسندی است، که خاطرات ۴۶ سفر او به فرنگ در چهار جلد به صورت شایسته ای برای چاپ آماده خواهد شد و جلد اول آن به زیور طبع آراسته و به همت جناب آقای غلامرضا سحاب مدیر دنیای جغرافیای سحاب برای چاپ آماده گشته و به محضر علاقمندان آثار آن استاد گرانقدر تقدیم میشود.

کاظم موسوی بجنوردی

رئیس مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی

(مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی)

سال ۱۳۲۹ شمسی برابر بود با بخشی از سال ۱۹۵۰ میلادی یا سال سی و بیستم و در آن سال در تهران شایع شده بود که سرویسهای هواپیمایی مسافرین را با تخفیف قابل توجه و دریافت کرایه به اقساط می‌فروشند.

در آن سال من، به عنوان دبیر دانشگاه در هفته چند ساعتی به صورت پارادوکس در دانشکده ادبیات، جغرافیا درس می‌دادم. تعداد دانشجویان اندک و برنامه تدریس هم نا مرتب و عملاً در اختیار مدرس بود و هیچ نوع اثری نامه ای که حاکم بر نحوه تدریس و ساعات کار و منابع تحصیل باشد وجود نداشت. بیشتر مدرسین دانشگاه تهران که تنها دانشگاه در آن زمان کشور بود، به موازات تدریس دانشگاهی، مشاغلی در خارج دانشگاه نیز داشتند. از جمله من، اول در اداره بررسیهای اقتصادی بانک ملی ایران و بعد در دارالترجمه بانک انگلیس در ایران و خاور میانه، در هفته چند ساعتی کار می‌کردم.

در چنین شرایطی یک روز در دانشکده ضمن صحبت از تخفیف های نیمه قرنیه هواپیمایی ها، من و دوستان حسینعلی سلطان زاده پسبان که از سال ۱۳۰۹ با هم در دارالمعلمین درس می‌خواندیم و بعد هم هر کدام پنج سال در دانشگاه منچستر با همدیگر سرگرم تحصیلات تکمیلی بودیم، به این فکر افتادیم که از فرصت استثنائی استفاده کرده و به اتفاق همسرهای خود یک مسافرت توریستی به انگلستان انجام دهیم و طولی نکشید که این فکر را به مرحله عمل درآوردیم. منتهی با این تفاوت که همسر پسبان به خاطر بچه داری حاضر به مسافرت نشد و در نتیجه من و همسر من و پسبان مقدمات سفر را فراهم کردیم.

تصور می‌کنم نفری ۱۲۰۰ تومان بابت بلیط رفت و برگشت تهران - لندن به نمایندگی هواپیمایی انگلیس در ایران پرداختیم و سفر یکی دو ماهه ما به لندن و برگشت از طریق پاریس، ژنو، رم و بیروت صورت گرفت.

اکنون که بیشتر از نیم قرن از آن زمان گذشته عین یادداشتهای آن سفر را به صورتی که روز به روز نوشته شده و در آن تاریخ هیچ گونه برنامه ای برای انتشار آن در آینده منظور نظر نبوده برای سرگرمی خوانندگان و کسب اطلاع بر شرایط اقتصادی و اجتماعی آن روزگار تقدیم خوانندگان می‌نماید.